

PRIKAZI I OSVRTI

Razumevanje neuroza u daseinsanalizi

(Gijon Kondrau: *Sigmund Frojd i Martin Hajdeger - daseinsanalitička teorija i psihoterapija neuroza*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999, prevod i predgovor Petar Opalić)

Pred nama je knjiga *Sigmund Frojd i Martin Hajdeger - daseinsanalitička teorija i psihoterapija neuroza*, Gijona Kondraua, bivšeg direktora daseinsanalitičkog Instituta za psihoterapiju i psihosomatiku u Cirihu.

Iako naslov sugerše moguću isprepletanost sudbina i komparaciju života i dela ova dva velikana, te iako se kroz knjigu suče-ljavaju i pored daseinsanalitički i psihoanalitički stavovi o problemu neuroza i psihosomatskih poremećaja, knjigu bi trebalo, prvenstveno, shvatiti kao temeljni udžbenik daseinsanalize neuroza.

Neka poglavlja u knjizi predstavljaju prerađena poglavlja i članke, dok su druga, do sada, neobjavljeni radovi.

Knjiga sadrži deset poglavlja i u njima su sadržane kako klasične egzistencijalističke teme - poglavlja o strahu, krivici, smrti, tako i opšte teme kojima se bave gotovo svi pravci u savremenoj psihoterapijskoj literaturi - poglavlja o terapijskom odnosu, faktorima lečenja, edukativnoj analizi. Takođe se, u poglavlju o razumu i osećajnosti u psihoterapiji, tematizuje problem same suštine psihoterapije, odnosno toga da li se u psihoterapiji radi o racionalnoj ili emocionalnoj delatnosti.

U uvodnom poglavlju, pored komparacije elemenata biografije Frojda i Hajdegera, osvetljava se kako odnos Frojda prema filozofiji tako i Hajdegera prema psihoanalizi. Frojd je bio izrazito kritičan prema filozofiji smatrajući da "filozofija zadovoljava in-

teresovanje samo tankog sloja intelektualaca ... te da se, fiksirana za iluziju, može srušiti pri svakom novom iskoraku znanja". Razlog ovakve kritičnosti autor nalazi ne samo u Frojdovoj izneverenoj nadi koju je gajio prema filozofima, već i u činjenici da je dosta od svog učenja dugovao filozofiji te da je u pitanju bio "strah za prioritet". Notorne činjenice su da je npr. učenje o nagonima vrlo slično, ako ne i identično, shvatanju nagona kod grčkog filozofa Empedokla kao i da ono što psihoanaliza naziva seksualitetom dosta podseća na "sveobuhvatni i sveprisutni Eros" iz Platonove "Gozbe."

Što se Hajdegera tiče, on je i sam pojam "analiza" koristio u različitom značenju od Frojda. Hajdeger koristi termin "analitika", kojim se ne predstavlja raščlanjivanje na elemente, već pre "artikulisanje jedinstva strukturalnog sklopa". Tu nema mesta kauzalitetu već je analitika ontološki pojam. Umesto kauzaliteta, Hajdeger govori o motivaciji kao "osnovi kretanja ... koji se može predstaviti u svesti čoveka nasuprot uzroku koji deluje čisto za sebe". Čovekova pokretačka snaga je motiv i samo motivisan čovek je na nešto usmeren, slobodan.

U nastavku uvodnog poglavlja autor komparira Frojdov koncept o nagonu ka smrti i Hajdegerovo biće-ka-smrti, kao i njihova razmišljanja o pojmu slobode.

Zanimljivo je napomenuti da Frojdov koncept nesvesnog upućuje na to da ljudska sloboda ne potiče iz preovlađujućih spoljnih

odnosa, već su za to odgovorne nesvesne sile koje ograničavaju svesno ponašanje i čovekovu volju. U tom smislu, cilj psihoanalitičkog lečenja kao oslobađanja od neuroze ostaje samo predstava jer da bi čovek preživeo u našoj kulturi ionako se mora odreći od nagona, dok ostvarenje apsolutne slobode podrazumeva život bez odricanja od nagona (fenomen muškog prethodnika prahorde). Za Hajdegera, nije dovoljno samo proširenje svesnih duševnih delatnosti koje će Ja omogućiti više slobode, već se oslobađanje uvek tiče oslobađanja u ime nečega. Zato je "sloboda za" nešto podjednako važno kao i "sloboda od", jer "sloboda za" podrazumeva i motivaciju kao osnovnog pokretača čoveka.

Daseinsanalitička teorija o neurozama pravi distinkciju u odnosu na biološki i prirodno-naučni stav o bolesti te u drugom poglavlju autor i kritikuje kako biološki reduccionizam tako i Frojdiv kauzalni (deterministički) stav o neurozama.

Pošavši od pretpostavke da bolest predstavlja fenomen osujećenja bića zdravog čoveka, daseinsanalitičari ukazuju da upravo to osujećenje upućuje na ono što nedostaje bolesnom čoveku. A nedostaje, na kraju uvek isto, otvorenost i sloboda bića da ostvari različite odnose sa svetom. Hajdeger govori o "isticanju i slobodnom ponašanju tu-bića nasuprot datostima sveta", o onome moći-se-upustiti-u-još-slobodnije-ponašanje. Zdravlje i sloboda su ontičke mogućnosti i u ontičkom smislu su isto. I zdravlje i sloboda se mogu označiti kao napredovanje u samoostvarenju. I tu-biće, kao otvorenost i svet kao otvorenost, iz kojih proizilazi značenje i tu-bića i sveta, govore o egzistencijalnim mogućnostima ali i zahtevima koji se postavljaju pred pojedinca. Međutim, egzistencijalno ponašanje uglavnom zaostaje za egzistencijalnim mogućnostima, te se neuroza može sagledati kao svojevrsno kočenje sazrevanja. Ličnost,

može da oboli ali samo kao "područje implementacije neuroze".

Psihoterapijska konsekvencija ovakvog uvida u bazično shvatanje ljudskog bića podrazumeva da čovek ima "neotuđivo pravo na to da sve što jeste i što može da bude, ostvari na najbolji mogući način. Egzistencija je, u tom smislu, data čoveku kao njegov suštinski životni izazov."

U tom svetlu, polazeći od otvorenosti prema svetu kao suštini, izniče načelno pitanje o patologiji primerenoj tu-biću: "Na koji način i u kojim područjima tu-biće je razorena mogućnost njegovog odnosa sa bližnjima?"

Modusi unutar kojih se u daseinsanalizi razume čovek i psihički poremećaj su: telesnost, oprostorenje, temporalitet, preovlađujuće raspoloženje, sa-biće, biće-kasmrti, otvorenost. Ove elemente tu-bića Hajdeger naziva egzistencijalijama, te se, u nastavku knjige, kroz njih i sagledavaju različiti odnosi prema svetu neurotičnih pacijenata. Opisani su: depresivan, histeričan, anankastičan i narcistički odnos prema svetu.

U poglavlju o strahu, krivici i savesti predstavljene su klasične egzistencijalističke teme koje zajedno sa poglavljem o egzistencijalnom i egzistencijalističkom biću-kasmrti čine jednu celinu.

O čemu se, u strahu, radi, pita se dalje autor? U osnovi uvek o istom, o moći-bitu-u-svetu, o egzistenciji, o tu-biću. Znači, govorimo o mogućnosti da se više ne bude, da se više neće moći egzistirati. Tako shvaćena smrt, kao negacija egzistencije, govori da je strah uvek strah od smrti. Tu-biće se boji mogućnosti da izgubi svoju egzistenciju. Ali, taj gubitak ne ide samo kroz fizičku smrt. Odustajanjem od vlastitog bića-sopstva, čovek postaje zavisn, upućen na opšte mišljenje te sve više postaje ono što Hajdeger naziva "Se". On čini ono što se čini, on misli ono što se misli, on je takav

kakav se čini da jeste. Dodali bismo, egzistencijalan strah je i strah tu- bića da ne postane bezlično Se, da ne izgubi svoju egzistenciju, svoj odnos prema svetu.

Tu smo se približili i sledećoj egzistencijaliji- smrtnosti, biću- ka- smrti. Tu- biće ne sreće smrt spolja, već smrt pripada tu- biću imanentno. Iz te spoznaje, iz susreta sa sopstvenom smrtnošću, rađa se značajnost tu- bića. Jer, kada bi bili beskonačni, tada ništa ne bi bilo važno, istinito. Upravo svest o smrti nas podseća da preuzmemo egzistenciju u svoje ruke, da realizujemo život u slobodi i samoostvarenju. Odnos prema onome ne moći- više- biti je, zato, pretpostavka slobode i u funkciji je života. Smrtnost nas podseća na zahteve naše egzistencije, na egzistencijalnu krivicu i dug koji imamo prema našem tu- biću. Jer, sve do svoje smrti ljudi ostaju krivi pošto vremenom shvate da u određenom trenutku mogu da realizuju jednu od niza mogućnosti. Bilo koji izbor će im doneti samo manje ili više osećanja krivice. Taj dug koji imamo prema tu- biću, kroz odustajanje od slobode, izbora i odgovornosti, leži u osnovi egzistencijalne krivice. Egzistencijalna krivica je, zato, širi pojam od psihoanalitičkog Nad- ja i ne može se otkloniti nikakvim tretmanom. Nju bi trebalo prihvatiti jer je ona preduslov sazrevanja i oslobađa nas uticaja Nad- ja.

Takođe je zanimljivo i poglavlje koje tematizuje jedan od centralnih problema teorijskih razmatranja i praktičnih iskustava psihoterapeuta, a to je dilema da li je psihoterapija emocionalna ili racionalna delatnost.

Daseinsanaliza ne govori niti o racionalnim niti o emocionalnim relacijama između terapeuta i pacijenta, već uvek o, na ovaj ili onaj način izraženom, odnosu prema svetu. Daseinsanalitičari veruju da se suština bolesnog bića pojavljuje tek u susretu i otvorenosti sa drugim i da tek tada postaje otvorena za ono što je za nju suštinsko. U

takvoj situaciji ne pomaže ni dijalektički razgovor, ni isključivo agiranje, već jedino i uvek, ističe autor, "bezuslovna briga".

Čovek kao tu- biće je i razumevanje i osećajnost. Razumeti znači sagledati a sagledati znači biti otvoren za važne veze u svetu. A biti otvoren i razumeti, ono "Tu" tu- bića, pretpostavlja otvorenost raspoloženja. Hajdeger se pita: "Kada kažemo da je odnos prema svetu uvek vezan za raspoloženje, ne zalazimo li u područje koje se može shvatiti kao logika afekta?"

U nastavku knjige, autor sagledava terapijski odnos iz daseinsanalitičkog ugla razvijajući i obogaćujući psihoanalitičke pojmove transfera i kontratransfera. Odnos terapeuta i pacijenta polazi od subjekata koji se razumeju kao jedno (upućeno na drugo), od odnosa koji ne uključuje kategorije "moje" i "tvoje", već jedno specifično "mi" dvaju tu- bića. Autor tako konceptima transfer i kontratransfer suprostavlja kategoriju ljubavi kao autentične mogućnosti čoveka za uspostavljanje odnosa. Specifično ljudskim se može nazvati onaj odnos u kojem se, pri suprostavljanju u susretu, ostvari nešto posebno. U tome je terapijski smisao odnosa.

U toj intenci daseinsanalize su i sadržani terapijski činiooci. Namera je da se pacijentu omogući, da u otvorenosti prema drugima, doživi više mogućnosti osvajanja slobode. Takođe, uzdržavanje od metapsiholoških interpretacija iznetih sadržaja, predstavlja drugi terapijski činilac. Ovaj stav je blizak daseinsanalitičkoj kritici psihoanalitičkog pojma nesvesno. Jer jezik, ono rečeno, svaka misao, predstavlja punoću tu- bića i tu nema mesta interpretacijama. Zato se u daseinsanalitičkoj psihoterapiji "nikad ne govori o nečem drugom niti misli nešto drugo".

Na kraju, možemo reći da je knjiga *Sigmund Frojd i Martin Hajdeger - daseinsanalitička teorija i psihoterapija neuroza* jedna od retkih knjiga, prevedenih u našoj

zemlji, koja se na ovako temeljan način bavi teorijom i praksom egzistencijalističke psihoterapije.

Osnovna ideja knjige, a možemo slobodno reći i egzistencijalizma uopšte, je ukazivanje na to da svaki pokušaj prevođenja čoveka u naučne sheme predstavlja i pretpostavlja redukciju (scijentizam), te da se čovek može potpuno shvatiti samo ukoliko se obuhvati i njegova duhovna dimenzija.

Iako se knjiga striktno bavi problemom psihoterapije neuroza, kroz nju se reafirmišu i univerzalni ljudski koncepti - sloboda, vera, nada, briga, ljubav, strepnja, krivica itd., koncepti koji služe ne samo da se opišu pacijenti već i za opisivanje univerzalnih ljudskih situacija što pristupu daje bitno humanistički karakter.

Naglasak je stavljen na pojedinačnom, sadržajnom, istorijskom i doživljajnom, ukratko, na subjektivnim fenomenima i iskustvu umesto tzv. pozitivističkim činjenicama i determinističkim naučnim faktima.

Egzistencijalistički psihoterapijski pravac pretpostavlja filozofsko mišljenje naučnom a baveći se psihopatologijom, postaje za-

nimljivo mesto susreta dva područja duha - psihijatrije i filozofije.

Zato je ova knjiga atraktivna ne samo za one kojima je daseinsanaliza postala teorijsko opredeljenje u radu sa pacijentima već i za sve misleće ljude koji se pitaju o smislu čovekovog življenja i o njegovoj pravoj prirodi.

U konciznom i odmerenom predgovoru, zainteresovani mogu naći, u jednoj skraćenoj formi, kako osnovna određenja daseinsanalize tako i aktuelan presek unutar pojedinih njenih grana.

Izvrstan prevod je rezultat poznavanja ne samo nemačkog jezika i filozofije egzistencije, već i nemačke tradicije teškog pisanja prepunog jezičkih konstrukcija i kovanica. A kada kažemo da je prevod rezultat nekog poznavanja, mogli bismo dodati, u maniru i autora i prevodioca knjige, da poznavanje pretpostavlja susret a susret znači biti- otvoren- za- taj (neki)- susret.

Ova knjiga od čitaoca i traži upravo tu otvorenost.

Slobodan Jovičić